

AZ UKRAJNAI HÁBORÚ A NEMZETKÖZI JOG TÜKRÉBEN

THE WAR IN UKRAINE IN THE REFLECTION OF INTERNATIONAL LAW

Lamm Vanda

az MTA rendes tagja, kutatóprofesszor emeritus, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest;
Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Győr

ÖSSZEFOGLALÁS

Az Ukrajna elleni orosz agresszió és az azóta történt katonai cselekmények nemcsak a nemzetközi jog számos alapvető fontosságú szerződéses és szokásjogi szabályának súlyos sérelmét jelentik, hanem egyben a mai nemzetközi jogrend alapjait is megrengetik. Oroszország agressziója olyan univerzális nemzetközi szerződéseket sért, amelyeknek kidolgozásában a mai Oroszország előd-állama, a Szovjetunió meghatározó szerepet játszott, ezen túlmenően pedig, kifejezetten Ukrajna függetlenségének és szuverenitásának tiszteletben tartására vonatkozó orosz vállalásokat. Miután ebben az esetben az agresszor állam a Biztonsági Tanács egyik állandó tagja, így a *Uniting for Peace* alapján a tanács helyett az ENSZ rendkívüli közgyűlése jár el, s tesz kollektív intézkedésekre vonatkozó ajánlásokat a tagállamok számára. A cikk részletesen tárgyalja az agressziót, a háború során megsértett legfontosabb nemzetközi szabályokat, az ENSZ rendkívüli közgyűlésének határozatait, valamint a háború befejezése utáni helyzetet és az Ukrajnának járó jóvátétel és kártérítés kérdését.

ABSTRACT

The Russian aggression against Ukraine and the military activities since its outset imply not only the violation of fundamental customary law rules and treaties of international law, but, at the same time, they also undermine the foundations of contemporary international legal order. Namely, the aggression of Russia violates universal treaties in the elaboration of which the predecessor state of contemporary Russia, the Soviet Union, had a decisive role, furthermore, it expressly breaches Russian undertakings concerning respect for the independence and sovereignty of Ukraine. Since in this case the aggressor state is a permanent member of the UN Security Council thus, instead of the Council, the emergency special session of the UN General Assembly shall proceed on the basis of the *Uniting for Peace* and shall make recommendations for collective measures to the Member States. The present study enlarges upon the most important international norms breached with the aggression and during the war, the resolutions of the emergency special sessions of the UN General Assembly, the post-war situation as well as the issue of remedy and reparation due to Ukraine.

Kulcsszavak: agresszió, *Uniting for Peace*, humanitárius nemzetközi jog, háborús bűncselekmények, ENSZ rendkívüli közgyűlés, kártérítés és kompenzáció Ukrajnának

Keywords: aggression, *Uniting for Peace*, international humanitarian law, war crimes, emergency special sessions of the UN General Assembly, reparation and remedy to Ukraine

1. A NEMZETKÖZI JOGI NORMÁK SEMMIBEVÉTELE

A 2022. február 24-én megindult Ukrajna elleni orosz „különleges hadművelet” a nemzetközi jogi normák hosszú sorát sérti, részben generális, sokoldalú szerződések, részben pedig a kifejezetten Ukrajna függetlenségét és szuverenitását garantáló megállapodásokat. Olyan szabályokat, amelyeknek kidolgozásában a Szovjetunió és utódállama az Orosz Föderáció aktívan vett részt, hiszen az elmúlt közel nyolc évtized alatt egyetlen fontosabb univerzális nemzetközi szerződés sem jöhetett létre a Szovjetunió, illetve az Orosz Föderáció közreműködése nélkül.

A II. világháború utáni nemzetközi jogrend alapját az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) Alapokmánya képezi, s az Orosz Föderáció által Ukrajna ellen indított támadás egyértelműen az Alapokmány 2. cikkének 4. bekezdésébe ütközik, amely kimondja, hogy „A Szervezet összes tagjainak nemzetközi érintkezéseik során más Állam területi épsége, vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő bármely más módon nyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniuk kell.” (URL1) A „különleges hadművelet” az Alapokmány más sarkalatos rendelkezéseit is sérti, így az államok szuverenitásának tételét, a viták békés rendezésének szabályát, a népek és nemzetek önrendelkezési jogát, hogy csak a legfontosabbakat említsük.

A „különleges hadműveletet” az ENSZ 11., rendkívüli közgyűlése az orosz katonai akciók megindítása után néhány nappal 2022. március 2-án meghozott A/Res/ES-11/1 sz. határozatában az erőszak legdurvább módjának, agressziónak minősítette. Meg kell jegyezni, hogy az agresszió fogalmát az ENSZ Alapokmány nem tartalmazza, s a világszervezet Közgyűlésének egy 1974-ben kelt határozatában került rögzítésre az agresszió definíciója, amely nem kimerítő felsorolásként hét pontban határozza meg az agresszió fogalmát. Oroszország inváziója az első négy pontban foglaltak mindegyikét megvalósítja, miután a definíció szerint agressziónak minősül

- „az államok fegyveres erőinek inváziója, támadása, minden fajta katonai megszállás, más állam területének annektálása;
- más állam területének bombázása egy másik állam fegyveres erői részéről, vagy bármilyen fegyver használata egy másik állam területe ellen;
- egy állam kikötőinek vagy partvonalának fegyveres blokádjá egy másik állam fegyveres erőivel;
- egy állam szárazföldi, tengeri vagy légi fegyveres erőinek megtámadása egy másik állam fegyveres erőivel”.¹

¹ A 3314. (XXIX.) sz. határozat szerint agressziónak tekintendő még „ha egy állam fegyveres erőit, amelyek egy másik állam területén tartózkodnak a fogadó állammal történt megállapodás

Az agresszió meghatározását annak idején különösen a Szovjetunió szorgalmazta; az 1974-es határozattal a Közgyűlés eredeti célja az volt, hogy az Alapokmány értelmében a nemzetközi békéért és biztonságért elsődlegesen felelős Biztonsági Tanács munkáját segítse. A határozat azonban elfogadása után önálló életet kezdett élni, s egy eredetileg nem kötelező érvényű közgyűlési határozat mellékletében megfogalmazott definícióból a *nemzetközi jog egy kötelező érvényű szabálya lett*.

A Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának kidolgozásakor az agresszió bekerült a háborús bűncselekmények felsorolásába, azonban az okmány szerint a Büntetőbíróság ezen ügyekben majd csak akkor járhat el, ha sikerült az agressziót elkövetők fogalmának a meghatározása. Majd csak az ugandai Kampalában 2010-ben megtartott első felülvizsgálati konferencián elfogadott módosításkor került be a Büntetőbíróság Statútumába az agresszió háborús bűncselekményként való meghatározása (Statútum 8bis. cikk). Ez a rendelkezés, noha az szinte szó szerint azonos az ENSZ Közgyűlés 3314. (XXIX.) sz. határozatában foglaltakkal, tartalmaz egy igen fontos újdonságot, nevezetesen, pontosan definiálja, hogy ki tekinthető az agresszió elkövetőjének. Így a nemzetközi büntetőjog szerint *az agresszió elkövetője az a személy, aki vagy akik olyan tényleges helyzetben voltak, hogy ellenőrzést gyakorolhattak, vagy irányíthattak egy állam által elkövetett politikai vagy katonai agressziót*. Az egy külön kérdés, hogy az agressziót elkövető személyek, s a jelen esetben Oroszország agressziójáért felelős személyek elleni eljárás mely fórumok előtt lehetséges, a nemzetközi jog szerint azonban egyértelműen felelősségre vonhatók.

Oroszország agressziója és a 2022 februárja óta történt események más multilaterális nemzetközi szerződéseket is sértenek, így a népirtás büntettének megelőzéséről és megbüntetéséről szóló 1948. évi egyezményt (genocídium egyezmény), az 1949. évi, a háború áldozatainak védelméről szóló genfi egyezményeket és az azokhoz csatolt 1977. évi kiegészítő jegyzőkönyveket, valamint a Szovjetunió, illetve az Orosz Föderáció által aláírt más nemzetközi szerződéseket.

E szerződések közül az 1949. évi a háború áldozatairól szóló genfi humanitárius jogi egyezmények és az azokhoz csatolt 1977. évi kiegészítő jegyzőkönyvek sérelme minden további vizsgálódás nélkül egyértelműen megállapítható,

alapján, a megállapodás rendelkezéseivel ellentétesen használják fel, vagy ha azok a megállapodásban megjelölt időszakon túl tovább tartózkodnak az érintett területen;

egy állam területének rendelkezésre bocsátása harmadik állam elleni agresszió elkövetése céljából;

ha egy állam fegyveres bandákat, csoportokat, önkénteseket vagy zsoldosokat küld – vagy nevében ilyeneket küldenek – egy másik állam ellen fegyveres cselekmények végrehajtására, amelyek olyan súlyosak, hogy kimerítik a fent felsorolt cselekményeket, vagy ha egy államnak komoly része van ebben.” (URL2)

miután orosz részről megszegték a humanitárius nemzetközi jognak azt az alapvető tételét, hogy mind a nemzetközi, mind pedig a nem nemzetközi jellegű fegyveres összeütközések során szigorúan különbséget kell tenni az ún. kombattánsok, vagyis a fegyveres erők tagjai és a polgári lakosság között, s a harci cselekmények kizárólag csak az ellenség fegyveres erői ellen irányulhatnak. A genfi egyezmények értelmében a polgári lakosság különleges védelmet élvez, ellenük harci cselekmények nem folytathatók, s az elfoglalt területek lakosságának jogait a megszálló hatalomnak tiszteletben kell tartania. A veszélyes erőket tartalmazó üzemek, berendezések, így gátek, töltések és áramtermelő atomerőművek különleges védelem alatt állnak, ezek ellen tilos offenzívát indítani.² Híradások a megszállt területekről és Kelet-Ukrajna több régiójából a lakosság kitelepítéséről, szexuális erőszakról, az ukrán lakosság elhurcolásáról, az orosz hadseregbe való kényszersorozásukról, ukrán gyermekeknek Oroszországba való deportálásáról szólnak. Ezek a cselekmények is súlyos nemzetközi bűncselekménynek minősülnek. A lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása a Nemzetközi Büntetőbíróság statútuma szerint etnikai tisztogatást valósít meg, s az emberiesség elleni bűntett (7. cikk 1. bek [d]; szintén emberiesség elleni bűntettnek minősülnek a szexuális erőszak különféle súlyos formái, a csoport gyermekeinek más csoporthoz való erőszakos átvitele pedig mind a népirtás megelőzéséről és megbüntetéséről szóló 1948. évi egyezmény (II. cikk [e] pont), mind pedig a Nemzetközi Büntetőbíróság statútuma (6. cikk [e] pont) szerint népirtás. A cselekmény súlyosságát mutatja, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság 2023. március 17-én a Vlagyimir Putyin elleni elfogatóparancsot éppen az ukrán gyermekek Oroszországba való deportálása miatt adta ki. A fentebb említett cselekmények a nemzetközi közösség egészének irányába vállalt ún. *erga omnes* jellegű normák megsértését jelentik, s ezeknek a szabályoknak a betartása az egész nemzetközi közösség érdeke.

A nemzetközi bűncselekmények elkövetői a nemzetközi jog alapján felelősséggel tartoznak, s a felelősségre vonást nem kerülhetik el. Annak vizsgálata, hogy mely fórum hivatott erre, illetve mely fórumok rendelkeznek joghatósággal, meghaladja ezen írás terjedelmét, egy biztos, akár nemzeti, akár nemzetközi fórumok járnak majd el, az elkövetők nem maradhatnak büntetlenül.

Az Ukrajna elleni háború egy sor kifejezetten Ukrajna függetlenségét és szuverenitását garantáló, az Orosz Föderáció által aláírt szerződésbe ütközik. E körbe sorolható mindenekelőtt az ún. Budapesti Memorandum, amelyet 1994. december 5-én az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet

² E kézirat lezárta után érkezett a hír, hogy 2023. július 6-án a Nova Kahovka-i vízierőmű duzzasztógátját felrobbantották. A cselekménnyel Oroszország és Ukrajna egymást vádolta; egy biztos, a gát felrobbantása Ukrajnában hatalmas környezeti katasztrófát idézett elő, amelynek káros következményei ma még beláthatatlanok.

(melynek nevét éppen ezen a tanácskozáson Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetre, EBESZ változtatták) Budapesten megtartott konferenciáján írtak alá.³

Az okmányban az Egyesült Államok, az Orosz Föderáció és az Egyesült Királyság, annak fejében, hogy Ukrajna nukleáris fegyverrel nem rendelkező államként csatlakozik a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról szóló ún. atomsorompó-szerződéshez, Kijev felé különféle biztonsági garanciákat vállaltak. Így egyebek mellett megerősítették azt az elkötelezettségüket, hogy *tiszteletben tartják Ukrajna függetlenségét és szuverenitását az ország akkori határai között; továbbá azt a kötelezettségüket, hogy tartózkodnak Ukrajna függetlensége vagy területi integritása elleni bármiféle erőszaktól vagy erőszak alkalmazásától, továbbá, hogy sohasem fognak Ukrajnával szemben fegyvert, kivéve az ENSZ Alapokmánya szerinti önvédelem esetét*. Két nukleáris nagyhatalom, Franciaország és Kína külön dokumentumban garantálta Ukrajna biztonságát. Ukrajna, amely ekkoriban a világon a harmadik legnagyobb nukleáris fegyverkészlettel rendelkező állam volt, teljesítette vállalását, és 1994 és 1996 között nukleáris fegyvereit leszerelte, illetve átadta Oroszországnak. A Budapesti Memorandum aláírói nemcsak azt vállalták, hogy maguk tiszteletben tartják Ukrajna függetlenségét és szuverenitását, hanem azt is, hogy *ha Ukrajna nukleáris fegyverrel nem rendelkező államként agresszió áldozata lenne, vagy ha az országot nukleáris fegyverrel való agresszióval fenyegetnék, akkor Ukrajna megsegítése végett azonnal a Biztonsági Tanácshoz fordulnak* (4. pont).

Az Orosz Föderáció által Ukrajna vonatkozásában szerződéses kötelezettségeket tartalmaznak még a Donyeck és Luhanszk térségére vonatkozó, 2014–15-ben létrejött ún. minszki megállapodások néven ismert egyezmények, amelyek egy sor trilaterális, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, az Orosz Föderáció és Ukrajna közötti szerződést jelentenek; e szerződések a kelet-ukrajnai háború eszkalálódását voltak hivatva megakadályozni, illetve lezárni a konfliktust.

2. BÉNASÁGRA ÍTÉLT BIZTONSÁGI TANÁCS

Az Ukrajnával szembeni agresszió ügyében a Biztonsági Tanács nem tudja ellátni az ENSZ Alapokmány szerinti, a nemzetközi békéért és biztonságért viselt fő felelősségéből adódó feladatait, annak következtében, hogy ebben az esetben az agresszor állam a Biztonsági Tanács egyik állandó tagja, s bármiféle Oroszország számára kedvezőtlen vagy az oroszokat elítélő tanácsi határozat

³ A Budapesti Memorandum szabályos nemzetközi szerződés, amely az ENSZ Titkárságánál beiktatásra került, lásd UN Treaty Series vol. 3007, I-No.52241.

Moszkva vétőjába ütközne. Ennek következtében az orosz invázióval és annak következményeivel kapcsolatos biztonsági tanácsi feladatokat az ENSZ rendkívüli közgyűlése vette át.

Az Ukrajna elleni támadás másnapján az ENSZ Biztonsági Tanácsa ugyan összeült, azonban – amint az várható volt – érdemi határozatot Oroszország vétője miatt nem hozhatott; viszont döntött egy 1950-es közgyűlési határozat, a *Uniting for Peace* (UNGA 377 sz. 1950. nov. 3.) alkalmazásáról, s ennek alapján az ENSZ 11. rendkívüli közgyűlésének összehívásáról.⁴ A *Uniting for Peace* lényege, hogy ha az öt nagyhatalom ellenállásának következtében a Biztonsági Tanács nem tud eleget tenni a nemzetközi béke és biztonság fenntartásával kapcsolatos feladatainak, rendkívüli közgyűlést kell összehívni, amelyre vonatkozóan a Biztonsági Tanács bármely hét tagja vagy pedig az ENSZ tagállamainak többsége tehet javaslatot. Ilyen esetekben a Biztonsági Tanács helyett a rendkívüli közgyűlés dönt a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében szükséges kollektív intézkedésekről, és ajánlásokat tesz a tagállamok felé, beleértve a fegyveres fellépéssel járó intézkedéseket is.

Az ENSZ 11. rendkívüli közgyűlése 2022 februárja óta több határozatot hozott, ezek közül különösen fontos a már említett A/Res/ES-11/1 (2022. márc. 2.) sz. határozat, amelyben megállapította, hogy Ukrajna ellen agresszió történt;⁵ továbbá a 2022. október 12-i határozat (A/Res/ES-11/4), amelyben kimondták, hogy a Donyeck, Herszon, Luhanszk és Zaporizzsja régiókban a 2022. szeptember 23–27-én megtartott népszavazások és a területeknek azt követően történt annexiója a nemzetközi jog alapján érvénytelen és jogellenes. A határozatban a nemzetközi közösség államait kérték, hogy az említett területek Oroszországhoz csatolását ne ismerjék el; Oroszországot pedig felszólították arra, hogy azonnal, teljes egészében és feltétel nélkül vonuljon ki Ukrajna területéről. Az ENSZ tagállamainak Ukrajna melletti kiállását jól bizonyítja az, hogy a határozat mellett 143 állam szavazott, ami azt jelenti, hogy ezt többen szavazták meg, mint az agresszióról szóló rendkívüli közgyűlési határozatot.⁶ Kifejezve azt, hogy az ENSZ tagállamainak elsőprő többsége szerint 19. századi területszerző rablóháborúra a 21. században nem kerülhet sor.

⁴ A határozat ellen szavazott Oroszország; tartózkodott a szavazástól Kína, India, az Egyesült Arab Emírségek; a határozatot az Egyesült Államok és Albánia terjesztette elő.

⁵ A határozatot 141 állam szavazta meg, 5 állam ellene szavazott, 35 állam pedig tartózkodott a szavazástól. Magyarország megszavazta a határozatot.

⁶ A határozat ellen öt állam (Belarusz, Észak-Korea, Nicaragua, az Orosz Föderáció és Szíria) szavazott, 35 állam pedig tartózkodott; Magyarország megszavazta a határozatot. Az ülésen egyébként Oroszország képviselője azt javasolta, hogy a Közgyűlés titkos szavazással döntsön, miután – szerinte – bizonyos államok nyíltan nem vállalnák szavazatukat. Ezt az előterjesztést a Közgyűlés elvetette, egyébként a Közgyűlésben a titkos szavazás ismeretlen.

A rendkívüli közgyűlés legutóbbi 2023. február 3-án kelt A/Res/ES-11/7 sz. határozata nemcsak a fegyveres összeütközések abbahagyására szólította fel a feleket, hanem megismételte azt a felhívását, hogy Oroszország azonnal, teljes egészében és feltétel nélkül vonja ki katonai erőit Ukrajna területéről.⁷

3. MI LESZ A HÁBORÚ UTÁN?

A legszörnyűbb háborúk is előbb-utóbb véget érnek, s ezek végleges lezárása békeszerződéssel történik. Az orosz–ukrán háború esetében ilyen átfogó békeszerződés megkötésére sokat kell még várni, és csak reménykedni lehet, hogy belátható időn belül legalább létrejön a fegyverszünet. A fegyverszüneti megállapodások a harci cselekményeknek ugyan véget vetnek, azonban a konfliktust nem rendezik, s valójában akár hosszú évekre is befagyasztyják azt. Előfordulhat, hogy a fegyverszünet alatt a harcoló felek csak rendezik soraikat, és újabb fegyveres összeütközést készítenek elő. Az orosz–ukrán háború esetében az orosz csapatoknak a megszállt ukrán területekről való kivonulása nélküli fegyverszüneti megállapodás csak azt eredményezné, hogy Oroszország a megszállt területeken még inkább megszilárdítaná hatalmát. Nem véletlen, hogy az ENSZ rendkívüli közgyűlése határozatában a fegyverszünetet összekapcsolta az orosz csapatoknak a megszállt területekről való kivonásával.

Az elmúlt több mint egy év alatt Ukrajnában iszonyú pusztítás történt, emberek tízezrei haltak meg, veszítették el hozzátartozójukat, mások egy életre rokkantak lettek, százezrek otthona semmisült meg, városok, falvak váltak a földdel egyenlővé, az ország infrastruktúrájának jelentős része súlyos károkat szenvedett.

Mindezekért Ukrajnának és az ukrán népnek kártérítés jár. A háborús jóvátétel intézménye a nemzetközi jogban régtől fogva ismert; a II. világháború után és az emberi jogok mind szélesebb körben való elismerése nyomán egyre jobban előtérbe került az a gondolat, hogy háborús jóvátétel *nemcsak az államokat illeti meg, hanem a jogaikban sértett egyéneknek is joguk van* jóvátételre. Vagyis, a háború után a jogsértő államtól nemcsak az államok tarthatnak igényt jóvátételre, hanem a jogsértéseket elszenvedő egyének is.

Ezt tartotta szem előtt az ENSZ 11. rendkívüli közgyűlésének egyik legfontosabb állásfoglalása, a A/Res/ES-11/5 sz. 2022. november 14-én kelt határozat, amely az Ukrajnának járó jóvátétel kérdésével foglalkozik. A határozat történelmi jelentőségűnek nevezhető, miután rögzítették, hogy Ukrajnának az ellelne elkövetett agresszió miatt és az elszenvedett veszteségekért jóvátételben kell

⁷ A határozatot 141 állam támogatta, ellene Belarusz, Koreai Népköztársaság, Eritrea, Mali, Nicaragua, Oroszország és Szíria szavazott, 32 állam tartózkodott a szavazástól, köztük India, Kína és Pakisztán. Magyarország a határozat mellett szavazott.

részesülnie; kimondták továbbá, hogy Oroszországnak jóvátételt kell fizetnie. A határozat értelmében létre kell hozni egy jóvátételt rendező mechanizmust, valamint a bizonyítékokat és a kártérítési igényeket nyilvántartó rendszert.⁸ Meg kell jegyezni, hogy az Ukrajnának járó jóvátételről szóló rendkívüli közgyűlési határozat annyiban nem volt előzmény nélküli, hogy az emberi jogi jogsértések és a legsúlyos humanitárius jogi jogsértések áldozatainak nyújtandó kártérítéssel az ENSZ már korábban is foglalkozott, s erre vonatkozóan 2005-ben egyhangú határozatot hozott (Gen.Ass. Res. 60/147. sz.), amely a nemzetközi bűncselekmények áldozatainak nyújtandó jóvátételről és kárpótlásról szól. Ez a dokumentum elsőként rögzíti, hogy az emberi jogi jogsértések áldozatainak joguk van jóvátételre és kárpótlásra (URL3).

A háborúkat lezáró békeszerződésekben általában az államok számára állapítanak meg jelentős összegű jóvátételt, amelyet az esetek többségében az államok tetszésük szerint használnak fel.

A háborúk miatti jóvátételnek azonban más módja is van, amikor nemcsak egy általányösszeget fizet egyik állam a másiknak, hanem pontosan bejelentett igények alapján egy pártatlan testület dönt az igények jogosságáról és a fizetendő összegről. Ez történt az 1990–1991-es iraki–kuvaiti háború után, amikor a Biztonsági Tanács 687/1991 sz. határozatával felállított UN Compensation Commission döntött a Kuvaitot lerohanó Irak által természetes és jogi személyeknek fizetendő összegekről. A Compensation Commission 52,4 milliárd US dollár kifizetése felett határozott, s 1,5 millió természetes és jogi személy ügyét rendezte. A kifizetésre került összegek a UN Compensation Foundból történtek, amelyet Irak olaj és gáz bevételeinek meghatározott százalékából képeztek.⁹ Ennek a megoldásnak nagy előnye, hogy a kártérítési és jóvátételi összegek valóban azokhoz kerülnek, akik a háború miatt ténylegesen kárt szenvedtek.

Az orosz–ukrán konfliktus végleges rendezésében a nemzetközi fórumoknak mindenképpen fontos szerep jut majd. Ukrajna esetében azonban – a fentebb már említett okok miatt – a Biztonsági Tanács által felállításra kerülő valamilyen, a UN Compensation Commissionhoz hasonló vagy *ad hoc* büntetőbíróság létrehozására nem kerülhet sor, így nyilván más megoldásokat kell találni. Ami mindenképpen nagyon fontos, hogy a háborús bűnösöket felelősségre vonják, és olyan kárrendezési mechanizmust hozzanak létre, amely biztosítja, hogy valóban azok részesüljenek jóvátételben és kártérítésben, akik a szörnyűségeket elszenvedték.

⁸ A határozatot 94 állam támogatta, 14 állam ellene szavazott, és 73 állam tartózkodott a szavazástól. Magyarország a határozatot megszavazta.

⁹ Eredetileg ezeknek a bevételeknek évi 30%-át kellett Iraknak az alapba befizetnie, később a Biztonsági Tanács ezt a százalékot csökkentette.

Az Ukrajnában történtek kivizsgálásával számos nemzetközi szervezet, intézmény foglalkozik, így az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, valamint több NGO (*non-governmental organization*, civil szervezet).

A Nemzetközi Büntetőbíróság már jó ideje foglalkozik az ukrajnai eseményekkel. A Büntetőbíróság főügyésze negyvenegy állam kérésére 2022 márciusában – miután alapos gyanúja merült fel annak, hogy a háború során háborús bűncselekményeket követtek el – nyomozást indított az Ukrajnában történtek kivizsgálása végett. Ennek eredményeképpen került sor arra, hogy 2023. március 17-én a Büntetőbíróság elfogatóparancsot adott ki Vlagyimir Putyin és Maria Lvova-Bjelova, az Orosz Föderáció elnöki hivatalának gyermekjogi biztosa ellen, a megszállt területekről több mint 16 ezer ukrán gyermeknek jogellenesen Oroszországba való deportálásának gyanúja miatt.

Az orosz–ukrán konfliktussal kapcsolatban a Nemzetközi Bíróság előtt két ügy van folyamatban, ezek a 2022. február 24. előtti eseményekre vonatkoznak; mindkét ügyet Ukrajna kezdeményezte Oroszországgal szemben.

Ukrajna először 2017-ben fordult a Nemzetközi Bírósághoz az Orosz Föderációnak a Kelet-Ukrajna területén végrehajtott akciói miatt, nevezetesen, hogy Ukrajna elleni fegyveres lázadást szított és támogatott, az ország területének egy részét katonai erővel elfoglalta, s agresszióját jogellenes referendummal próbálta legitimálni. Ukrajna szerint mindez a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról szóló, 1999-ben kelt nemzetközi egyezmény, valamint a faji megkülönböztetés tilalmáról szóló 1965. évi egyezmény megsértését jelenti.¹⁰ A másik ügyet Ukrajna a 2022. február 24-i támadás után 48 órával indította, ezúttal az 1948. évi, a népiirtás megbüntetéséről és megelőzéséről szóló egyezmény alapján. Ukrajna a Bíróságtól annak megállapítását kérte, hogy az orosz agresszió, vagyis 2022. február 24. előtt Luhanszk és Donyeck térségében *ukrán részről nem következett el genocídiumot*. Ismeretes, hogy az Orosz Föderáció a „különleges hadművelet” megindítását azzal indokolta, hogy a két szakadár köztársaságban genocídium történt.¹¹ Mindkét ügyben Oroszország pergátló kifogással élt. Az ügyek jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a genocídium állítólagos elkövetését tisztázó ügyben harminchét állam terjesztett elő beavatkozási kérelmet.

A Nemzetközi Bíróságnak a fentebb említett két ügyben megszülető ítéletei nyilván nem fogják megoldani az orosz–ukrán konfliktust, azonban a Bíró-

¹⁰ Lásd: *International Court of Justice: Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination* (Ukraine v. Russian Federation).

¹¹ Lásd: *International Court of Justice: Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide* (Ukraine v. Russian Federation).

ság döntéseinek, különösen a 2022. február 24. előtti események és azok jogi szempontjából való tisztázása, a majdani béketárgyalások szempontjából nagyon fontosak lehetnek, annak érdekében, hogy igazságos és a nemzetközi jog szabályainak megfelelő békeszerződés kerüljön megkötésre.

IRODALOM

- Bílková, Veronika (2007): Victims of War and Their Right to Reparation for Violations of International Humanitarian Law. *Miskolc Journal of International Law – Miskolci Nemzetközi Jogi Közlemények*, 4, 2, 1–11. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2080469
- Chomsky, Noam – Polychroniou, Chronis J. (2017): *Optimism over Despair. On Capitalism, Empire, and Social Change*. Penguin Books
- Correa, Cristián – Furuya, Shuichi – Sandoval, Clara (eds.) (2020): *Reparation for Victims of Armed Conflict*. Cambridge University Press
- Heinsch, Robert (2010): The Crime of Aggression after Kampala: Success or Burden for the Future? *Goettingen Journal of International Law*, 2, 2, 713–743. DOI: 10.3249/1868-1581-2-2-Heinsch, https://www.gojil.eu/issues/22/22_article_heinsch.pdf
- Hoffmann Tamás (2022): War or Peace? – International Legal Issues Concerning the Use of Force in the Russia-Ukraine Conflict. *Hungarian Journal of Legal Studies*, 63, 3, 206–235. DOI: 10.1556/2052.2022.00419, <https://tinyurl.com/yc27pbfk>
- Johnson, Larry D. (2014): “Uniting for Peace”: Does It Still Serve Any Useful Purpose? *The American Journal of International Law*, Unbound, 108, 106–115. DOI: 10.1017/S2398772300001975, <https://tinyurl.com/364jb6hv>
- Lamm Vanda (2003): Protection of Civilian Nuclear Installations in Time of Armed Conflict. *Nuclear Law Bulletin*, 72, 29–38. https://www.oecd-neo.org/law/nlb/nlb-72/029_038.pdf
- Ratner, R. Steven (1996): Drawing a Better Line: UTI Possidetis and the Borders of New States. *The American Journal of International Law*, 90, 4, 590–624. DOI: 10.2307/2203988
- Sz. Bíró Zoltán (2022): Az orosz befolyás gyengülése a posztszovjet térségben. *Élet és Irodalom*, LXVI, 50–52, 12. <https://www.es.hu/cikk/2022-12-22/sz-biro-zoltan/az-orosz-befolyas-gyengulese.html>

URL1: *Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya*. 1956. évi I. törvény az Egyesült Nemzetek Alapokmányának törvénybe iktatásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=95600001.tv>

URL2: 3314 (XXIX). Definition of Aggression: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/739/16/PDF/NR073916.pdf?OpenElement>

URL3: *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law*. https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_60-147/ga_60-147_ph_e.pdf